

UISP

Udruga za inicijative u socijalnoj politici

10 000 Zagreb, Berislavićeva 2/1, Hrvatska

Tel: +385 1 4873 116; 4873 206; Fax: +385 1 4838 212; E-mail: cisp@zg.hinet.hr

**KOMPLEMENTARNO IZVJEŠĆE nevladinih organizacija na drugo državno
izvješće o situaciji djece u Republici Hrvatskoj
(od lipnja 2002.)
prema članak 45(a) Konvencije o pravima djeteta**

Konceptualni okvir/ pristup izradi komplementarnog izvješća

Hrvatska mreža nevladinih organizacija koje se bave djecom (mreža u nastajanju) prihvatila je izradu komplementarnog izvješća na drugo Državno izvješće Republike Hrvatske prema čl.44. stavak 1.b), o situaciji djece u Republici Hrvatskoj, kao zajedničku projektну aktivnost.

Nositelj i organizator izrade izvješća je Udruga za inicijative u socijalnoj politici.

U izradi komplementarnog izvješća na drugo državno izvješće svojim su priložima sudjelovale sljedeće udruge:

IDEM - Hrvatska udruga za stručnu pomoć djeci s posebnim potrebama okuplja stručne djelatnike i roditelje i pruža pomoć djeci s posebnim potrebama kroz programe edukacije, rehabilitacije i stručne podrške.

Centar za direktnu zaštitu ljudskih prava, čiji su ciljevi poticanje rada na zaštiti ljudskih prava i javno promoviranje poštivanja i zaštite osnovnih ljudskih prava.

Dodir - Hrvatska udruga gluhoslijepih osoba, s ciljem promicanja interesa gluhoslijepih osoba, ostvarivanjem njihovih temeljnih ljudskih prava na edukaciju, rehabilitaciju, komunikaciju i socijalizaciju.

Mali korak - Centar za kulturu mira i nenasilja. Cilj Malog koraka je promicanje i unapređenje kulture mira i nenasilja, kroz podupiranje procesa nenasilnog rješavanja sukoba, suradničkih odnosa i tolerancije, poštivanja ljudskih prava, poštivanja različitosti u profesionalnom i svakodnevnom životu, a posebno u radu s djecom.

Nevladina organizacija **Udruženje Djeca prva** potiče socijalnu integraciju, štiti ljudska i dječja prava, osnažuje unutarnje resurse korisnika i mobilizira na samopomoć, te materijalno i financijski podupire najugroženije obitelji.

Udruga roditelja **Korak po korak** podiže svijest roditelja, odgajatelja i učitelja o građanskim inicijativama, organizira njihovu poduku u područjima značajnim za podizanje kvalitete života djece, te ih podupire u stvaranju i unapređivanju inicijativa u zajednici.

Udruga za inicijative u socijalnoj politici svoje aktivnosti usmjerava na unapređenje položaja društvenih grupa u socijalnom riziku, a posebice djece s posebnim potrebama, djece bez pratnje u progonstvu i izbjeglištvu, te višeproblemskih i siromašnih obitelji.

Komplementarno izvješće nastojat će dodatnim informacijama i pokazateljima prikupljenim i oblikovanim od grupe nevladinih organizacija, članica nacionalne mreže u nastajanju pridonijeti potpunijem i cjelovitijem sagledavanju implementacije dječjih prava i Konvencije o pravima djeteta u Republici Hrvatskoj.

Izvješće nevladinih organizacija nastojat će ukazati na:

- moguća odstupanja u implementaciji normi koje uređuju dječja prava, a koja nisu navedena u državnom izvješću;
- aktivnosti koje su u svojoj provedbi u značajnoj mjeri doprinijele unapređenju prava djeteta u praksi, a nisu zabilježena u državnom izvješću;
- nedostatnost i nepotpunost informacija i pokazatelja u državnom izvješću s ciljem da se ispravkom istih osigura potpunija slika stanja/ situacije prava djece u Hrvatskoj.

Polazeći od navedenih principa nevladino će izvješće ukazati na trendove i aktivnosti koje unapređuju položaj djeteta u Hrvatskoj, ali i na poteškoće i odstupanja na koja se u implementaciji dječjih prava u Republici Hrvatskoj nailazi.

Primijenjena metoda izvještavanja slijedi strukturu državnog izvješća.

Primjedbe/ dopune i ispravci navoda:

I. OPĆE MJERE PRIMJENE KONVENCIJE

1. *Mjere poduzete za usklađivanje nacionalnog zakonodavstva s odredbama Konvencije*

Od 2000. do 2003. ubrzano se odvijao proces donošenja niza novih, te izmjena i dopuna postojećih zakona, uredbi i propisa – kojima se nacionalno zakonodavstvo usklađivalo s međunarodnim standardima, a koji je proces imao svoje jake i slabe strane. Tako je s jedne strane postignut značajan učinak na stvaranje konkretnih mehanizama – strukturiranje različitih tijela (tzv. koordinacija, odbora i povjerenstava), strategija i politika provedbe i primjene Konvencije – što je postalo očigledno tek u periodu od 2001. do 2003. - kad su nova tijela, prema našem uvidu, doista počela funkcionirati (vidi o tome pod točkom 2).

No s druge je strane u samom procesu donošenja zakona dolazilo zbog političkih pritisaka do proceduralnih nejasnoća i zlouporaba, tako da je poneki najavljeni zakon iz Drugog državnog izvješća bio blokiran ili naglo mijenjan u dijelu kvalitetnih rješenja koja su se odnosila primjerice na pitanja diskriminacije. Najnoviji je primjer Zakon o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona kojeg je Sabor izglasao u listopadu 2003. i koji je trebao početi važiti od 1.12. 2003., a koji je Ustavni sud RH zbog proceduralne pogreške pri donošenju ukinuo. U tom je zakonu, međutim, bila nova legislativa po pitanju veličanja fašističkih simbola, kompjutorskog kriminala, korupcije, zaštite djeteta itd.

Pregledom zakona i programskih dokumenata ustanovljeno je međutim da je na razini zakonodavstva učinjen – što se tiče odredbi Konvencije – zadovoljavajući pomak:

- a) Usvojen je Zakon o Dječjem pravobranitelju, imenovana je Dječja pravobraniteljica i ustanovljen je ured pravobraniteljice (2003)
- b) Usvojen je novi Obiteljski zakon –2003 (novele u odnosu na institut posvojenja – pomaknuta dobna granica potencijalnih i dr.)
- c) Usvojen je Zakon o azilu – 2003.

2. *Postojeći ili planirani mehanizmi na nacionalnoj ili lokalnoj razini za koordinaciju politike u odnosu na djecu, te praćenje i promicanje primjene Konvencije*

točka 27. Drugog državnog izvješća

U razdoblju od 2000. do 2003. značajniju je ulogu u efikasnoj implementaciji odredbi Konvencije o pravima djeteta imalo Vijeće za djecu, osobito učinkovito nakon restrukturiranja krajem 2000. godine, kada je smanjen broj članova Vijeća. U rad Vijeća uključeni su članovi nevladinih organizacija, a djelovanje teče kroz rad četiriju radnih grupa: grupa zadužena za reviziju Nacionalnog programa djelovanja za djecu, grupa koja prati propise koji se odnose na položaj i zaštitu prava djece, treća je grupa zadužena za etička pitanja i medijsko predstavljanje, a četvrta grupa za suradnju s jedinicama lokalne uprave i samouprave. Sve četiri radne grupe bile su djelotvorne u periodu od 2000. do 2003. godine. Tako je u okviru rada druge i četvrte radne grupe pokrenuto istraživanje o implikacijama sustava školovanja u Vukovaru gdje postoji odvojeno školovanje i nastava na srpskom jeziku i pismu od one na hrvatskom jeziku i pismu.

Na stručnom skupu u svibnju 2003. u Vukovaru izneseni su rezultati tog istraživanja i formulirane su preporuke uz sudjelovanje djece, roditelja i nastavnika vukovarskih škola, predstavnika državne vlasti i lokalne uprave, nevladinih organizacija i stručnjaka. (O ovome vidi detaljnije pod III./ 2. Najbolji interes djeteta – i VII. Obrazovanje, pismenost i kultura)

Etički kodeks istraživanja s djecom plod je rada Grupe za etička pitanja Vijeća za djecu a završen je stručnim savjetovanjem i javnom prezentacijom 3. prosinca 2003. Kako brojna istraživanja iz različitih znanstvenih područja, kao što su medicina (pedijatrija), kriminologija, pedagogija, psihologija, socijalni rad, rehabilitacija i pravo, imaju za sudionike upravo djecu, izrada Etičkog kodeksa istraživanja s djecom je nužna za zaštitu dječjih prava. Naime, istraživanja s djecom, koja su važna za širenje znanstvenih spoznaja i njihovih praktičnih implikacija, moraju se provoditi uzimajući u obzir maksimalnu dobrobit djeteta.

Preporuke Vijeća za djecu dobivaju adekvatnu medijsku pozornost, ali se vrlo sporo uključuju u rad resornih ministarstava na adekvatnoj izmjeni propisa.

točka 28.

U području zaštite djece s posebnim potrebama, odnosno djece s invaliditetom važno je naglasiti da je donesena Nacionalna strategija jedinstvene politike za osobe s invaliditetom od 2002. do 2006. (2002. godina) i Zagrebačka strategija jedinstvene politike za osobe s invaliditetom 2003. do 2006. (2003. godina). Nacionalna strategija u odjeljku 3.3. *Obrazovanje* obrađuje čitav niz preporuka koje promiču edukacijsku integraciju djece s poteškoćama u razvoju.

točka 39.

U državnom je izvješću nedostavno izvješteno o projektima koji su od 1996. do 2001. bili pokrenuti zahvaljujući potpori UNICEF-a na različitim razinama, od lokalne do nacionalne, od nevladinih organizacija do državnih i sveučilišnih institucija – a koji su opsegom rada i inovativnim pristupima radili na promicanju i realizaciji prava djeteta uz redovno pozivanje na Konvenciju (vidi pod 3. – Međunarodna suradnja).

3. Međunarodna suradnja, točka 50.

U nizu programa i projekata koji su ostvareni u suradnji s UNICEF-om u razdoblju od 1996. do 2001. posebno treba spomenuti one koji su se odvijali u sferi obrazovanja, a u Drugom državnom izvještaju su im posvećena četiri retka. Kako je područje obrazovanja u Hrvatskoj naročito osjetljivo, jer je cjelokupni obrazovni sistem, od pitanja nastavnih planova i programa, upravljanja i rukovođenja školama do financiranja - centraliziran, a u metodama rada i organizaciji prevladava frontalni, direktivni način rada s nadzorom i kaznom – tako su ovi projekti svojim inovacijskim pristupima otvorili proces demokratizacije škole, a time i stvaranje drugačijih uvjeta obrazovanja, uvažavanja različitosti djece i njihovih različitih potreba. Spomenut ćemo kao dobar primjer one dugoročnije i obuhvatnije projekte, koji su se najprije odnosili na škole u ratom stradalim područjima ili na područjima dvosmjernog povratka, odnosno u reintegriranim područjima (kao što je Podunavlje) a kasnije su se proširili i na ostala područja Hrvatske.¹

To su projekti: "Efikasna/ aktivna škola" koji se zalagao za komunikacijsko-humanistički pristup u obrazovanju, što je rezultiralo knjigom (ur. Zarevski, P.)

¹ Prema podacima iz "Project Plan of Action 1996,1997, 1999", "Semestrial Project Monitoring Report, January- June 1997, "Education – Programme Plan of Action 1999", UNICEF Office for Croatia

"Učitelji za učitelje: primjeri provedbe načela Aktivne/ efikasne škole", Zagreb, 2000., "Kvalitetna škola" koja se proširila danas na oko 100 škola u Hrvatskoj a zalaže se za nastavu usmjerenu učeniku i interaktivne odgovorne metode učenja i poučavanja, te "Miroљjubivo rješavanje problema/ sukoba u školi i medijacija među vršnjacima", u koji program je na kraju njegova 6-godišnjeg provođenja 2001. godine bilo uključeno 87 škola i 268 učitelja koji su radili cijeli jednogodišnji ekstrakurikularni program radionica s cca 3200 djece. Taj je projekt rezultirao dvjema knjigama – vodičima za nenasilno rješavanje sukoba u školi: "Za Damire i Nemire: vrata prema nenasilju", (ur. Uzelac, M., 1997), koja je bila prije toga objavljena u broširanom izdanju na dva jezika i pisma (hrvatskom, latiničnom i srpskom, ćiriličnom), te "Za Svemire: radionice miroљjubivog rješavanja sukoba za osnovnu i srednju školu" (Uzelac, M., 2000 – hrvatsko izdanje, 2001 – izdanje na engleskom jeziku). Nevladina organizacija "Mali korak" – Centar za kulturu mira i nenasilja koja je kao grass-root organizacija nastala u okviru Antiratne kampanje Hrvatske, mreže nevladinih organizacija koje su se od početka rata i poslije rata zalagale za nenasilnu akciju, izgradnju mira i političku/ socijalnu promjenu – bila je nosilac ovog edukacijskog projekta i konkretno je radila na promociji i ostvarivanju dječjih prava ponajviše u krajevima potencijalnog i aktualnog etničkog i religijskog konflikta – bila je pozvana da sudjeluje aktivno na Pripremnim sastancima kao i na samoj Specijalnoj sjednici za djecu GA UN-a u New Yorku 8-10.5. 2002. Predsjednica te organizacije bila je jedna/ jedan od 8 govornika nevladinih organizacija koje su dobile čast i pravo govora na Specijalnoj sjednici.

Institut Otvoreno društvo Hrvatska od 1994. financirao je provođenje programa Korak po korak koji predstavlja praktičnu implementaciju pristupa usmjerenog na dijete od jasličke dobi do 11. godine. U okviru ovog programa, koji provodi Udruga roditelja Korak po korak, u Hrvatskoj je od početka njegove implementacije educirano oko 2500 odgajatelja i učitelja razredne nastave. Program Korak po korak također je rezultirao nizom vrijednih priručnika za odgajatelje i učitelje koji olakšavaju prijelaz na novu paradigmu rada s djecom.

III. OPĆA NAČELA

1 *Nediskriminacija*

2 *Najbolji interes djeteta*

Primjer odijeljenog školovanja djece – u školama s nastavom na srpskom jeziku i pismu i školama s nastavom na hrvatskom jeziku i pismu u većem dijelu Hrvatskog Podunavlja - predmet je kontinuirane rasprave i dvosmjerne kritike unutar vladinih tijela (odgovarajućih odbora i koordinacija), resornog ministarstva (Ministarstva prosvjete i Zavoda za školstvo), političkih stranaka, lokalnih organa uprave, nevladinih organizacija, eksperata i dakako onih aktivnih sudionika procesa: roditelja, učitelja i djece koja se tako školuju. Kako je ovaj slučaj posebno ispolitiziran u Vukovaru, a problem je višeslojan, u ovom ćemo se izvještaju osloniti na istraživanje koje je tijekom 2001. poduzeo Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu u dogovoru s Državnim zavodom za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži u vezi s društvenim implikacijama (segregacijom) i implikacijama po najbolji interes djeteta – koje ima takav odijeljeni sistem školovanja². Rezultati istraživanja izneseni su potom na stručnome skupu 29. i 30. svibnja 2003. u Vukovaru, gdje su donesene preporuke koje je Vijeće za djecu prosljedilo odgovarajućim resornim ministarstvima.

Polazište ovog istraživanja čine relevantni teorijski i praktički pristupi obrazovanju manjina u Evropi danas, gdje se posljednjih tridesetak godina posebna pozornost posvećuje organizaciji obrazovanja djece pripadnika nacionalnih manjina i imigrantskih zajednica. Naime, u mnogim zemljama Evrope, stari asimilacijski pristup nije dao očekivane rezultate u pogledu integriranosti manjinskih grupa u većinska društva. Suvremeniji pristupi obrazovanju manjina imaju za cilj očuvanje posebnosti manjinskih kultura držeći ih jednakovrijednima i uvažavajući nužnost da i većinska kultura upozna i prihvati elemente manjinskih kultura. Na ovim je temeljima nastao pristup interkulturalnog obrazovanja, koji polazi od prava manjina na obrazovanje na vlastitom jeziku i podrazumijeva suradnju zemalja primitka i matičnih država, odnosno većinskog i manjinskog naroda. Osim toga, interkulturalni pristup obrazovanju podrazumijeva prožimanje kultura koje žive na istom prostoru, a ne samo

² Izvori podataka: a) ZAVRŠNO IZVJEŠĆE o provedbi projekta "Stavovi djece, roditelja i nastavnika u Vukovaru prema školovanju pripadnika nacionalnih manjina», voditelji projekta prof. dr. Dean Ajduković i doc. dr. Dinka Čorkalo s Odsjeka za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 2002. b) Sažetak i preporuke stručnog skupa od 29. i 30. 5. 2003. u Vukovaru "Potrebe djece u Vukovaru: Jesu li asimilacija ili segregacija jedina rješenja?", prof. dr. Dean Ajduković i doc. dr. Dinka Čorkalo, Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu

puko priznavanje činjenice da drugi i drugačiji naprosto dijele isti prostor, bez pravoga kontakta i međusobnoga poznavanja i uvažavanja.

Pitanje manjinskoga obrazovanja u Hrvatskoj je sada posebno istaknuto iz nekoliko razloga. Kao tranzicijska zemlja koja je obnovila državnost nakon raspada višenacionalne zajednice, Hrvatska treba pomoći organizirati obrazovanje tzv. novim manjinama, ponajprije najvećoj, srpskoj. Ovo je pitanje do 2002. godine bilo regulirano Erdutskim sporazumom kao prijelaznim rješenjem koje je reguliralo i pitanje obrazovanja djece pripadnika srpske manjine u reintegriranim područjima Hrvatske. Interes države da uspostavi jedinstven državno-pravni poredak s jedne strane i nastojanja srpske manjinske zajednice da održi kulturnu autonomiju, spriječi asimilaciju i sačuva mogućnost njegovanja svoje posebnosti zahtijeva ne samo politički dogovor, nego i diferencirano osmišljavanje strategije kojom će se odgovoriti na opće i specifične obrazovne potrebe djece pripadnika manjina, njihovih roditelja i nastavnika. Stoga je prvi korak u tom smjeru bilo propitivanje organizacije postojećeg sustava školovanja u Vukovaru i podunavskoj regiji tako da se dobije konkretan feedback glavnih sudionika - djece.

Djeca su u Vukovaru, naime, odvojena po etničkoj pripadnosti, pa uz opću društvenu podjelu koja ne ohrabruje izvaninstitucionalni kontakt Hrvata i Srba, djeca niti u školi nemaju priliku susresti, učiti i družiti se sa svojim vršnjacima druge nacionalnosti. Premda škola nije jedini socijalizacijski agens, ona je kroz dugo razdoblje djetinjstva i mladenaštva temeljno formativni agens, te je stoga opravdana pretpostavka da bi škola mogla odigrati važnu ulogu u procesu socijalne rekonstrukcije i obnove društvenog života u Vukovaru. Iskustva i drugih zemalja (npr. Izrael, SAD, Sjeverna Irska, Makedonija) pokazuju da je upravo škola i školovanje područje na kojega su usmjereni naponi vlasti i stručnjaka kako bi se društveni konflikt različitih etničkih, vjerskih ili nacionalnih grupa prevladao i kako bi se stvorili povoljniji socijalizacijski uvjeti djece koja trebaju (na)učiti živjeti zajedno s drugima.

Prema istraživanju "Stavovi djece, roditelja i nastavnika u Vukovaru prema školovanju pripadnika nacionalnih manjina», koje je provedeno u listopadu 2001. godine na reprezentativnom uzorku 718 učenika i učenica osnovnih i srednjih škola u Vukovaru, 953 njihova roditelja i 113 nastavnika koji predaju u nastavi u školama na hrvatskom i srpskom jeziku – analizirani su najprije stavovi djece, roditelja i

nastavnika hrvatske i srpske nacionalnosti prema odvojenom i integriranom školovanju hrvatske i srpske djece u Vukovaru i to s obzirom na nekoliko aspekata: vrijednost obrazovanja za život pojedinca, stavove prema integraciji obrazovanja i općoj socijalnoj integraciji djece hrvatske i srpske nacionalnosti, stavove prema vjerskoj poduci u školama, te stavove prema multikulturalnosti. Rezultati istraživanja dobiveni analizom ovih stavova pokazuju:

1. I učenici i roditelji i nastavnici, neovisno o etničkoj pripadnosti, drže obrazovanje izuzetno važnom i visoko pozicioniranom životnom vrijednosti. Svi sudionici također jasno podržavaju stavove o poštovanju različitosti. No analizom svih ostalih stavova i ponašanja moguće je zaključiti sljedeće:
2. Odvojeno školovanje djece ostavilo je na djeci najdublji trag: za razliku od svojih roditelja i nastavnika, djeca iskazuju najveću spremnost na diskriminaciju pripadnika druge grupe. To jasno pokazuje da segregirani način školovanja, pri kojemu djeca ne mogu doći u kontakt u okolini koja im je najprirodnija – školi – ima dalekosežne posljedice za proces socijalne rekonstrukcije i integrirani interkulturalni život. Time su smanjene i jednake mogućnosti ili šanse za manjinsku djecu.
3. Premda roditelji djece u nastavi na srpskom jeziku i pismu također smatraju da su odijeljene škole najpoželjnije rješenje, važno je naglasiti da su roditeljima prihvatljive i sve druge ponuđene opcije koje garantiraju očuvanje njihova materinjeg jezika i kulture.
4. Nastavnici u nastavi na hrvatskom i srpskom jeziku pokazuju bitno različite stavove prema oblicima manjinskoga obrazovanja. Psihološki je opravdana pretpostavka da su u osnovi tih razlika ne samo različita stajališta na potrebe očuvanja manjinskih kultura, nego i realna bojazan da će dio nastavnika, ako se obrazovanje drugačije organizira, izgubiti radno mjesto.

Rezultati ovog istraživanja pokazuju da segregirani način školovanja onemogućava dobru integriranost djeteta, pripadnika manjine u većinsko društvo te time utječe na njegovo psihičko zdravlje: osjećaj samopoštovanja, prihvaćenosti i uspješnosti, kao i na realnu mogućnost dobre vertikalne mobilnosti i usvajanje sigurnog i komplementarnog dvojnog identiteta.

Rasprava na stručnome skupu sudionika obrazovnog procesa pokazala je da je svima primarna potreba i cilj postojanje kvalitetne, a ne etnički ekskluzivne škole. Stoga je kao najpoželjniji model škole jasno identificirana kvalitetna škola, s dobro osposobljenim stručnim nastavnim kadrom, dobrom opremljenošću i raznolikim izvannastavnim sadržajima koji će djeci omogućiti korisno i sadržajno provođenje vremena, neopterećeno etničkim granicama. Takva bi škola svakako trebala sadržavati i ponudu programa koji će omogućiti djeci, pripadnicima manjina da zadovolje svoje specifične kulturalne i identitetne potrebe na način koji ih neće odvajati od većine. Riječ je općim uvjetima politike obrazovanja, centraliziranom pristupu.

Lokalna se zajednica uz pomoć stručnjaka mora potruditi izboriti za veću ponudu mogućih oblika manjinskog obrazovanja koji će onda i manjini i većini dati pravo na stvaran izbor. Sadašnja situacija nije situacija izbora u pravom smislu, nego dilema ili-ili, koju ljudi žele riješiti na psihološki razumljiv najjednostavniji način, pri čemu **najbolji interes djece** dolazi u drugi plan.

(o tome također u glavi VII. OBRAZOVANJE, PISMENOST I KULTURA).

Dopuna i ispravak navoda - točka 68. Drugog državnog izvješća

Iz postojećeg ustavnog i zakonskog okvira zaštite ljudskih prava i zabrane diskriminacije, može se zaključiti da je Hrvatska postigla određeni napredak u usklađivanju domaćeg zakonodavstva s međunarodnim standardima.

Na zasjedanju Komisije za ljudska prava u Ženevi u svibnju 2002. g., zatraženo je zasebno objašnjenje službenih predstavnika Vlade RH zbog slučaja odvajanja romske djece od ostale djece u nekoliko osnovnih škola u Međimurju³.

Romi kao društvena skupina, izloženi su gotovo svim oblicima marginalizacije. U kojoj mjeri, teško je sa sigurnošću iznijeti. Na ovome području nema sustavnog praćenja (osim nekih manjih socioloških istraživanja o marginalnom položaju Roma u društvu).

Po podacima koji postoje, njihovi problemi su: pitanje stambenog i životnog standarda, velika nezaposlenost, visoki postotak nepismenih, mali broj djece obuhvaćen školskim sistemom.

³ Vidi: CERD, Concluding observations of the CERD Committee: Croatia. 21/05/2002, www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf

Znatan broj Roma živi na rubnim djelovima naselja i gradova, bez osnovnog zdravstveno-higijenskog, sanitarnog i stambenog minimuma. Prema podacima iz 1991. g. u gradovima je živjelo 3 367, a u ostalim naseljima 3 328 pripadnika romske populacije. Njihov ekonomski položaj rezultat je njihove obrazovne, kvalifikacijske i stručne nepripremljenosti za obavljanje nekog posla. Većina pripadnika romske zajednice radi tek povremeno ili su nezaposleni. Njihovi prihodi su nestalni. Često imaju više različitih izvora prihoda (ako ih imaju). U velikoj su mjeri korisnici socijalne pomoći.

Romska djeca predškolskog uzrasta gotovo da nisu uključena u predškolski odgoj.

Nevladina organizacija «Udruženje Djeca prva» od 1997. organizira igraonice za djecu i grupe za samopomoć majki na području Zagreba i okolice u naseljima u kojima veliki dio stanovništva čine Romi. Ti vrijedni naponi, međutim, nisu dovoljni – potreba za predškolskim odgojem romske djece koji bi im olakšao usvajanje hrvatskog jezika i navika potrebnih za praćenje nastave postoji i u drugim dijelovima Hrvatske.

Romske škole (dvojezična nastava, predmeti iz nacionalne kulture) ne postoje. U školskom sustavu nema učitelja Roma ili onih koji bi poznavali romski jezik. Osim jedne romske početnice koju je izdalo jedno romsko udruženje (i koja kao takva, nije u službenoj upotrebi) ne postoji ništa drugo.

Romska djeca školskog uzrasta polaze nastavu na hrvatskom jeziku zajedno s drugom djecom, ali samo do 10% romske djece stvarno i završi osnovnu školu. Samo rijetki nastavljaju srednjoškolsko obrazovanje. 1994.g. pokrenute su neke izvaninstitucionalne inicijative, kao što je ljetna škola djece Roma u Hrvatskoj. Organizatori su bili Savez udruženja Roma Hrvatske, Odbor za pastoral Roma Hrvatske biskupske konferencije, uz potporu Ministarstva prosvjete i kulture.

Početkom 1998.g. počeo se provoditi Program uključivanja romske djece u odgojno obrazovni sustav RH. Nacionalni program za Rome u RH donesen je u rujnu 2003. i tek se treba početi s njegovom primjenom.

Nema službenih podataka o tome koliko je romske djece uključeno u sustav redovnog obrazovanja⁴. Na osnovu nekih pokazatelja može se zaključiti da 50% romske djece pohađa osnovnu školu, od toga 50% završava osnovnu školu (što bi bilo 25% od ukupnog broja romske djece). Srednjoškolsko obrazovanje nastavlja manje od 10%

4. Ukupan broj učenika uključenih u osnovne škole je oko 1 380, a u srednje škole oko 200 (iz Poglavlja I: Politički odgovori, str 322, www.vlada.hr)

romske djece (što je oko 2,5% od njihovog ukupnog broja). Od tog broja srednju školu završi njih 50% (što je 1,25% od ukupnog broja romske djece). Samo 1% od tog broja upisuje fakultet (što je 0,01% od ukupnog broja)⁵.

Rezultati istraživanja⁶ koje je na tom području u veljači 2002.g. proveo tim neovisnih stručnjaka, pokazali su visoku motiviranost romske djece za pohađanje škole i druženje s neromskom djecom. No, ta djeca su iskazala snažne osjećaje nelagode i isključenosti zbog odvojenih razreda i ponašanja neromske djece prema njima. Učitelji i ravnatelji istakli su poteškoće u radu s romskom djecom zbog njihove nepripremljenosti za polazak u školu, nedovoljnog poznavanja hrvatskog jezika, neusvojenih higijenskih navika, kao i slabu suradnju s roditeljima. Istakli su da je lakše raditi u odvojenim razredima po posebnom programu (koji sadrži samo 20 % programa namijenjenog neromskoj djeci). No, posljedice primjene takvog programa u prve četiri godine osnovnog školovanja romske djece vidljive su u njihovom visokom postotku napuštanja škole u višim razredima.

Iako su učitelji izjavljivali da imaju jednaki odnos prema djeci, aktivisti HHO su prilikom posjeta romskim naseljima i školama, zabilježili slučaj fizičkog nasilja nad romskim djetetom od strane učitelja.

U travnju 2002.g. 57-ero romske djece u Međimurskoj županiji, podnijelo je tužbu protiv Ministarstva prosvjete, lokalnih vlasti međimurske županije, te četiriju osnovnih škola radi segregacije romske djece u međimurskim školama. Pravnu pomoć kroz zastupanje lokalne odvjetnice, osigurao je Evropski centar za prava Roma u suradnji s HHO. Obzirom na to da je tužba na općinskom sudu odbačena, slučaj je upućen Ustavnom sudu RH. U slučaju neuspjeha, planira se tužba Evropskom sudu za ljudska prava⁷.

Iako su nevladine organizacije za ljudska prava i romske udruge kontinuirano upozoravale lokalne vlasti i Ministarstvo prosvjete i športa na neodrživo stanje u Međimurskoj županiji, ono se nije popravilo, nego je naprotiv u rujnu 2002. g. kulminiralo kroz pokušaj roditelja neromske djece da spriječe romsku djecu da uđu u školu prvog dana nove školske godine. Ministarstvo prosvjete je reagiralo upućivanjem pisama lokalnim vlastima, zahtijevajući da se nastava reorganizira u cilju poboljšanja položaja romske djece u školi.

⁵ Vidi: Izvještaj za Hrvatsku u "Save the Children Report", str. 124

⁶ Croatian Helsinki Committee, Internal document from 2002 (available on demand)

⁷ Roma Rights, Quarterly Journal of the European Roma Rights Center, No 1-2, 2003, p. 83

Predškolski sustav pripreme za školu za romsku djecu još ne funkcionira kako treba. Iako postoje romski pomagači koji su uključeni u nastavu i koji komuniciraju i sa roditeljima, još uvijek ne postoji program sustavne pomoći romskim roditeljima, kao niti program dodatne edukacije romskih pomagača⁸.

Nevladina organizacija «Udruženje Djeca prva» je od 1999. do 2003. organizirala je 12 trodnevnih seminara za buduće romske pomagače, učitelje i socijalne radnike. Educirano je 20 romskih pomagača od kojih je većina kasnije u tom svojstvu i zaposlena u državnom sustavu školstva. Uvjeti pod kojima su zaposleni za romske pomagače su bili nepovoljni te su napuštali posao. Nacionalni program za Rome u RH iz 2003. predviđa romskog pomagača za svaki razred s više od petero romske djece. Stoga je za tu namjenu potrebno osigurati izdvajanje odgovarajućih financijskih sredstava iz državnog proračuna.

⁸ Vidi: CERD, Concluding observation of the CERD Committee: Croatia.21/05/2002, www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf

IV. GRAĐANSKA PRAVA I SLOBODE

Ime i državljanstvo (čl. 7. Konvencije o pravima djeteta)

Kroz postojeći pravni okvir, Romima su zajamčena prava i kao pripadnicima nacionalne manjine i kao osobama koje legalno borave ili prebivaju na teritoriju RH, bilo kao državljani i građani, bilo kao stranci.

Praksa navodi na sumnju u adekvatnu i efikasnu primjenu pravnih propisa.

Do sada su, po saznanjima romskih udruga i organizacija za ljudska prava, osobe romske pripadnosti imale najviše problema u sljedećim slučajevima: prilikom podnošenja zahtjeva za prijem u hrvatsko državljanstvo, reguliranja statusa stranaca, reguliranja prijave prebivališta ili boravišta, ostvarivanja zdravstvene zaštite i ostvarivanja prava na socijalnu skrb.

U slučajevima gdje su Romi podnosili zahtjev za prijem u hrvatsko državljanstvo, imali su problema zbog odredbi Zakona o hrvatskom državljanstvu⁹. Uvjeti kao što su pet godina trajnog nastanjenja, te poznavanje hrvatskog jezika i pisma, bili su velika prepreka za dio romske populacije pri ostvarivanju statusa državljanina RH¹⁰.

Posebno je osjetljivo pitanje ostvarivanja prava djece Roma. Ona često ne mogu ostvariti svoja prava zajamčena Konvencijom o pravu djeteta i domaćim zakonodavstvom, jer su njihovi roditelji bili bez državljanstva ili nepoznati (na osnovu izvoda iz matične knjige rođenih)¹¹. Osim što trebaju prevladati zakonske prepreke, Romi su često izloženi nezakonitom postupanju državnih službi. Nesenzibiliziranost državne administracije, nekih centara za socijalni rad, dijela policijskih službenika, Vladinog ureda za nacionalne manjine, može se dokumentirati većim brojem slučajeva, koje su zabilježili sami Romi, kao i aktivisti domaćih i stranih organizacija za ljudska prava¹². Pitanje dostupnosti odvjetnika, kao i pitanje efikasnosti sudske zaštite njihovih prava, još je jedna prepreka ostvarivanju prava Roma. Bez obzira na mogućnost da kao socijalno rizična populacija traže i dobiju besplatno zastupanje i pravnu pomoć odvjetnika preko Odvjetničke komore, oni u

⁹ Vidi: CERD, Concluding observation of the CERD Committee: Croatia.21/05/2002, www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf

¹⁰ Izvještaj HHO za 2001. g., www.hho.hr/aktivizj02A.htm

¹¹ Interna dokumentacija Centra za direktnu zaštitu ljudskih prava

¹² Vidi izvještaje HHO, Evropskog centra za prava Roma, američkog State Departmenta, OSCE-a u Hrvatskoj

najvećem broju za to ne znaju ili imaju problema u prikupljanju dokumentacije potrebne za podnošenje zahtjeva.

Zaštita privatnosti (čl. 16. Konvencije o pravima djeteta)

Svaka HIV pozitivna osoba ima pravo na privatnost i zaštitu svoje osobnosti. U Hrvatskoj je registrirano 340 osoba s HIV/AIDS-om. Slučaj HIV pozitivnih djevojčica čija je privatnost grubo ugrožena, indikativan je slučaj kršenja prava na privatnost i prava na školovanje. I u prvom i u drugom segmentu zakazala su nadležna ministarstva (zdravstva, rada i socijalne skrbi i prosvjete). Odluku o tome kad će HIV pozitivna osoba otkriti da je seropozitivna, donosi svaka osoba za sebe. U slučaju HIV pozitivne djece roditelji imaju pravo odlučiti da li je u interesu njihove djece da nekome otkriju tu informaciju ili ne. U slučaju dviju djevojčica, tu odluku su trebali donijeti njihovi skrbnici, a ne udomitelji. Nema službenih podataka o tome kako i zašto je taj slučaj dospio u medije koji su senzacionalističkim pisanjem i objavljivanjem fotografija udomitelja i dijelom same djece, doveli u pitanje njihovu privatnost, što je u suprotnosti s etičkim i pravnim standardima o posebnoj zaštiti maloljetnika. Mnoge dileme ostaju nerazjašnjene, a najveća je da li je zaštićen interes djeteta onako kao što je zajamčeno Konvencijom i domaćim zakonodavstvom. O tome se u javnosti nisu jasno odredili ni pravni stručnjaci, ni nadležna ministarstva i državne institucije, odbori i vijeća, niti nevladine organizacije za ljudska prava.

Dobivanje prikladnih informacija (čl. 17. Konvencije o pravima djeteta)

Dopuna – točka 112. Drugog državnog izvješća

Udruga za inicijative u socijalnoj politici, u suradnji s Ministarstvom rada i socijalne skrbi, provela je projekt «Participacija djece u domovima – prava djeteta». U četiri doma za djecu održan je ciklus radionica s ciljem informiranja djece o pojedinačnim pravima djeteta iz UN Konvencije o pravima djeteta, s naglaskom na participativna prava, učenje/ vježbanje vještina aktivnog sudjelovanja (komunikacijske vještine) te osnaživanje djece za samozastupanje. Dio projektnih aktivnosti bio je usmjeren na odgajatelje i stručne djelatnike domova za djecu. Kroz radionice i kontinuiranu podršku UISP-a odgajatelji su podučavani o pravima djeteta (Konvenciji) i motivirani

za njihovo poštivanje/ omogućavanje u svakodnevnoj praksi – životu u domskim uvjetima.

Djeca, odgajatelji i ravnatelji domova za djecu izvješćuju o tome da su djeca tijekom i nakon projekta više uključena u vlastiti odgoj, odnosno da aktivnije i argumentirano zastupaju vlastita prava i prava druge djece.

V. OBITELJSKO OKRUŽENJE I ALTERNATIVNA SKRB

1. *Roditeljsko vođenje i roditeljska odgovornost (čl. 5. i čl.18. stavak 1-2 Konvencije o pravima djeteta)*

točka 123. Drugog državnog izvješća

Donošenjem zakona o izmjenama i dopunama Zakona o socijalnoj skrbi od 16. lipnja 2003. godine (NN 103/03) Doplatak za pomoć i njegu u novčanom iznosu odobrava se osobi:

- teže tjelesno ili mentalno oštećena osoba,
- teže psihički bolesna osoba,
- osoba s težim trajnim promjenama u zdravstvenom stanju,
- slijepa, gluha i gluhoslijepa osoba koja nije osposobljena za samostalan život i rad.

8. *Periodično razmatranje smještaja djeteta (čl. 25. Konvencije o pravima djeteta)*

Dopuna i ispravak navoda u državnom izvješću pod točkom 155, a odnosi se na implementaciju članka 25. Konvencije o pravima djeteta. Pod točkom 155. u državnom je izvješću uključena problematika i način zbrinjavanja djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi koja su identificirana i registrirana u Republici Hrvatskoj kao stranci - djeca izvan svoje zemlje porijekla odvojena od oba roditelja ili skrbnika.

Problematika djece odvojene od svojih roditelja izvan svoje zemlje porijekla te način njihova zbrinjavanja u Republici Hrvatskoj, zasigurno je trebala naći svoje mjesto u okviru glave V. Obiteljsko okruženje i alternativna skrb, a ne u okviru odjeljka 8. Periodično razmatranje smještaja djeteta prema članku 25. (prijedlog: odjeljak 1. Odvajanje od roditelja i skrb izvan vlastite obitelji (čl. 9. i 20.).

U cilju zaštite ove posebno vulnerabilne skupine djece u 2001. godini je ustanovljena koordinacijska skupina koja je sastavljena od predstavnika vladinih i nevladinih tijela koja su prema svojoj ulozi u državnom ili civilnom sektoru odgovorna ili su u poziciji da pružaju podršku (nevladine organizacije) ovoj skupini djece. Koordinacijsku skupinu čine predstavnici relevantnih ministarstava (socijalne skrbi, unutarnjih poslova, odgoja i obrazovanja, zdravstva), parlamentarnog ureda za zakonodavstvo, Crvenog križa, Caritasa, UISP-a i UNHCR-a.

Uloga ovoga tijela posebno je bila značajna u prepoznavanju problema, monitoriranju položaja ove skupine u Hrvatskoj i predlaganju mjera za unaprjeđenje položaja djece odvojene od roditelja izvan svoje zemlje porijekla koji su se zatekli u Hrvatskoj.

UISP je od 1997. članica međunarodne inicijative koja je ustanovljena od strane Save the Children Alliance i UNHCR za zemlje EU – SCEP/ Separated Children in Europe Program (UISP je uključen u inicijativu od samoga početka zbog iskustva u provođenju projekta «Djeca bez pratnje u izbjeglištvu»). U navedenom kontekstu UISP je 2000. sačinio prvo izvješće o položaju djece odvojene od roditelja/ stranaca u Hrvatskoj. U 2003. sačinjeno je ažurirano izvješće.

Problemi s kojima se djeca odvojena od roditelja ili skrbnika kao stranci nalaze u Hrvatskoj su sljedeći:

- imenovanje skrbnika za ovu skupinu djece na formalnom nivou osigurava najbolji interes djeteta-no na nivou prakse ovaj institut nema svoju osnovnu funkciju, budući da pri koncepciji «žurnog povratka djeteta» skrbnik nema priliku dijete ni upoznati ni zalagati se za oblike skrbi koji bi osiguravali i štitili najbolji interes djeteta
- zdravstvena zaštita ove skupine djece (primarna) nije uspostavljena kao obavezna aktivnost pri ulasku ove djece u Hrvatsku, i njenim je izostajanjem moguće ugrožavanje zdravlja ove skupine djece, a također i osoba koje s ovom skupinom djece dolaze u susret tijekom njihovog boravka u Republici Hrvatskoj
- u okviru koncepcije «žurnog povratka» odgojno obrazovni sustav nije u mogućnosti osigurati zadovoljavanje potreba za obrazovanjem ove skupine djece
- koncepcija smještavanja djece iznad 12 godina u prihvatne stanice ustanova za preodgoj unaprijed određuje posebne potrebe sve djece bez pratnje u Republici Hrvatskoj i na taj način doprinosi njihovoj dodatnoj stigmatizaciji.
- pojava visoke fluktuacije ove skupine – bijeg ili nestajanje velikog broja djece nakon nekoliko dana smještaja ukazuje na moguće ugrožavanje njihova opstanka, odnosno na moguću uključenost u trgovanje djecom.

VI. OSNOVNO ZDRAVLJE I SOCIJALNA SKRB

1. Nemoćna djeca (čl. 23. Konvencije o pravima djeteta)

točka 170. Drugog državnog izvješća

Udruga “Dodir” od rujna 2003. godine osigurava provođenje dvogodišnjeg fakultativnog programa manuelnih načina komunikacije za studente predškolske i razredne nastave Učiteljske akademije Sveučilišta u Zagrebu.

Isto tako, udruga “Dodir” u suradnji s Odsjekom oštećenja sluha, Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta od travnja 2003. godine započela je program pružanja Službe podrške, odnosno usluga obrazovnog prevoditelja djevojčici sa gluhoćom u srednjoj strukovnoj školi, te od školske godine 2003/04 u gimnaziji na području grada Zagreba uz odobrenje Ministarstva prosvjete i športa i suglasnost Grada Zagreba, Ureda za obrazovanje i šport.

točka 174.

Hrvatske udruge gluhoslijepih osoba “Dodir” od 1999. godine provodi program stručnog patronažnog rada edukacije i rehabilitacije gluhoslijepa djece koji je tijekom 1999. i 2000. godine podržan od strane Ministarstva rada i socijalne skrbi, te tokom 2003. godine od strane Ministarstva prosvjete i športa.

Program njeguje posebne pristupe u radu, metode i tehnike rada koje omogućuju puni razvoj djece sa gluhosljepoćom i djece sa senzoričkim oštećenjima i dodatnim oštećenjima u razvoju.

2. Zdravlje, zdravstvene usluge i prehrana (čl. 24. Konvencije o pravima djeteta)

točka 178. Drugog državnog izvješća

Unatoč tome što su Zakonom o zaštiti pučanstva od zaraznih bolesti obaveznim cijepljenjem obuhvaćena sva djeca, bez obzira na status osiguranika obveznog zdravstvenog osiguranja, u praksi se rijetko događa da se romska djeca cijepi, bilo zbog toga što njihovi roditelji nisu državljani Republike Hrvatske ili sama djeca nisu registrirana pri porođaju. Djeca naime ostvaruju pravo na obvezno cijepljenje samo ukoliko to (roditelji) zatraže – što u slučaju romske djece roditelji najčešće nisu voljni učiniti.

4. *Socijalna sigurnost, pomoć i olakšice u skrbi o djeci (čl..26. i 18., st. 2. i 3. Konvencije o pravima djeteta)*

točka 193.

Zakonom o radu Republike Hrvatske koji se primjenjuje od 01.01.1996. godine određeno je u članku 66. da jedan od roditelja djeteta s težim smetnjama u razvoju ima pravo na dopust za njegu djeteta do sedme godine života ili pravo raditi polovicu od punog radnog vremena.

VII. OBRAZOVANJE, PISMENOST I KULTURA

1. *Školovanje uključujući praktičnu izobrazbu te ciljevi obrazovanja*

Drugo državno izvješće u ovom je dijelu najsiromašnije, a ograničilo se na aktualne statističke pokazatelje glede broja i strukture škola iz Statističkog ljetopisa za 2001. te prikaz rada Nacionalnog odbora za odgoj i obrazovanje za ljudska prava (koji sada uključuje i učenje za demokratsko građanstvo, te još neke projekte u području edukacije djece za ljudska i dječja prava).

Jedna od najvažnijih promjena je donošenje zakona koji omogućavaju osnivanje privatnih odgojno-obrazovnih ustanova, od vrtića do osnovnih i srednjih škola (prema čl. 65. i 66. Ustava RH), te odluka (prema čl. 2. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o osnovnom školstvu iz 2001.) da se osnovno školovanje može ostvarivati prema alternativnim nastavnim programima, odnosno metodama. Time je roditeljima i djeci omogućen izbor ustanove (javne, privatne i konfesionalne) i programa (javnog i alternativnog) prema sposobnostima, sklonostima i potrebama djeteta. No privatne škole imaju mali, gotovo nikakav utjecaj niti suradnju s Ministarstvom prosvjete i športa RH.

Vjeronaučna je nastava u osnovnoj i srednjoj školi izborni predmet i polaze je oni učenici čiji su roditelji dali pismenu suglasnost. Još je jedna pozitivna promjena zakonski potvrđena (čl. 3. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o osnovnom školstvu iz 2001.) da se osnovno školovanje djece pripadnika nacionalnih manjina ostvaruje prema odredbama Zakona o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina, te da su učitelji i stručni suradnici dužni poduzimati mjere zaštite prava djeteta, te o svakom kršenju tih prava, posebice o oblicima tjelesnog ili duševnog nasilja, spolne zlorabe, zanemarivanja ili nehajnog postupanja, zlostavljanja ili izrabljivanja djeteta, odnosno učenika, odmah javiti tijelu socijalne skrbi, odnosno drugom nadležnom tijelu. To su uglavnom sve pozitivne promjene što se tiče primjene Konvencije u sferi obrazovanja, pismenosti i kulture. Sve ostale značajke (teškoće i nedostatke) hrvatskog školskog sustava s obzirom na ostvarivanje dječjih prava kritički ćemo prikazati prema dva različita dokumenta: 1. "Tematski pregled politike obrazovanja u Hrvatskoj» kojeg je pripremio OECD-ov Centar za suradnju sa zemljama nečlanicama u okviru programa suradnje u provođenju Pakta za stabilnost zemalja Jugoistočne Evrope, i 2. "Strategije razvoja Republike Hrvatske

'HRVATSKA U 21. STOLJEĆU'" - OBRAZOVANJE (Bijela knjiga o hrvatskom obrazovanju) koji je priredila radna grupa Vladinog Ureda za strateški razvoj Hrvatske u rujnu 2001.

Prema oba ova dokumenta – postojeći je obrazovni sistem centraliziran, utemeljen na tradicionalnoj obrazovnoj i odgojnoj paradigmi što znači da favorizira školu usmjerenu na predmete i kognitivno znanje a ne na učenika i njegove potrebe, školu sa strogo hijerarhijskom strukturom organizacije nastave i učenja, frontalnim oblicima rada i bez mogućnosti pokretljivosti unutar sistema, kako horizontalne tako i vertikalne. Sadašnji sistem omogućava rano usmjeravanje u dva osnovna obrazovna modela s ograničenim mogućnostima prelaska u kasnijim fazama. A valjalo bi omogućiti prelazak učenika iz jednog usmjerenja u drugo na bilo kojem stupnju obrazovanja.

Postoje i regionalne razlike u pristupu, posebno na tercijarnom nivou: znatno manji izbor postoji izvan većih mjesta i industrijskih centara, što bitno ograničava mogućnost zapošljavanja mladih koji završavaju škole.

Najveća prepreka su prenatrpani i centralno (nacionalno) planirani nastavni planovi i programi – što ne odgovara niti individualnim potrebama razvoja mladih niti potrebama društvenog razvoja.

Zakonodavna regulativa i financijska struktura ne daju prostora kvalificiranim lokalnim akterima da se uključe u kreiranje školskog kurikulumu shodno novim društvenim potrebama, a čak niti sami nastavnici niti roditelji nemaju mogućnost utjecaja na donošenje odluka od vitalnog značenja za djecu i zaštitu njihovih prava. Usprkos činjenici da su novim Zakonom o izmjenama i dopunama zakona o osnovnom (i srednjem) školstvu, donijete neke novine u vezi s rukovođenjem i upravljanjem (školski odbor bira ravnatelja) – ravnatelj ima skoro neograničenu moć i pri organizaciji nastave, izboru nastavničkog kadra i ostalim stručnim pitanjima škole – kao što je stručno usavršavanje nastavnika. Tako se često događa da niti roditelji niti nastavnici ne mogu utjecati na organizaciju turnusa u školi gdje jedan dio djece (čak mlađe od 10 godina) ima cijelu školsku godinu školu u popodnevnom turnusu, što znači da je – ukoliko su oba roditelja zaposlena, tijekom prijepodneva samo, a svoje pravo na roditelje može ostvariti samo u kratkom periodu večernjih sati.

Broj obaveznih predmeta je vrlo velik, a izbornih mali. Izborna nastava postaje obavezna za sve učenike koji se opredijele za te predmete. Programi izborne nastave također su centralno planirani i programirani. Jedina sloboda postoji u izvannastavnim

aktivnostima koje su međutim bez financijskih sredstava – prepuštene entuzijazmu nastavnika. U tom području počinje i nova paradigma: učeniku usmjereni "sadržaji", interaktivne, participacijske metode rada, projektna nastava, suradničko učenje. Tek ovdje počinje učenje vještina i pozitivne strategije ohrabrivanja, a ne kažnjavanja učenika.

U Hrvatskoj se iniciraju različiti projekti prevencije nasilja među djecom (bullying) ali mnogo manje demokratizacije odnosa na relaciji učenici-nastavnici-roditelji, tako da su djeca i dalje izložena nasilju skrivenog kurikuluma i autoritarnim postupcima nastavnika, kao i kažnjavanju od strane roditelja za neuspjeh u učenju. Kada je 2002. godine uoči Specijalne sjednice za djecu GA UN - UNICEF-ov ured u Hrvatskoj napravio anketiranje povodom kampanje "Kažimo DA za djecu", djeca su sama zaokružila kao problem broj jedan fizičko kažnjavanje, tako da je u novinama izašao naslov "Djeca Hrvatske izjavila u UNICEF-ovoj anketi da ih tuku".

točka 207.

Na temelju mišljenja Ureda za udruge Vlade Republike Hrvatske da u sastav Nacionalnog odbora za obrazovanje o ljudskim pravima uđu predstavnici/ce nevladinog, neprofitnog sektora - barem jedna trećina (i to onih koji se bave promicanjem i zaštitom ljudskih prava i obrazovanjem za mir i dječja prava) – u Nacionalni odbor izabrane su tri NVO kandidatkinje koje su imale priliku sudjelovati do sada samo na jednoj sjednici toga odbora, a priliku za konkretno uključivanje u rad koordinacija unutar odbora dobila je samo jedna. Kako je provedbu Nacionalnog programa obrazovanja za ljudska prava Odbor povjerio Zavodu za unapređenje školstva¹³, velik dio stručnog usavršavanja učitelja u tom području preuzeli su predmetni savjetnici Zavoda koji su nedostavno educirani u području ljudskih prava ili demokratskog građanskog odgoja, tako da se dio programa tog stručnog usavršavanja odvijao nestručno ili zamjenom sadržaja predmetnog stručnog usavršavanja, velikim dijelom kroz klasična predavanja, a manjim kroz interaktivne radionice. Od nevladinih organizacija koje su uključene u edukaciju prednost je dana Hrvatskom crvenom križu i njegovom projektu "Humane vrednote", te je istoimeni priručnik u nakladi od 8.000 primjeraka razdijeljen učiteljima i nastavnicima kao pomoćni materijal za obrazovanje u ljudskim pravima. Najadekvatniji stručni angažman

¹³ Izvješće o provođenju Nacionalnog programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava u 2002. godini", Zavod za unapređivanje školstva, Zagreb, 13. prosinca 2002.

postignut je u području obrazovanja za ljudska prava odgojitelja predškolskih ustanova, gdje je Koordinacija potaknula pripremu adekvatnog priručnika, tako da je objavljena knjiga Maleš, Milanović, Stričević: "Živjeti i učiti prava: odgoj za ljudska prava u sustavu predškolskog odgoja", Zagreb, 2003. Najnovija koordinacija u okviru Nacionalnog odbora je Koordinacija za obrazovanje za demokratsko građanstvo koja je ove godine potaknula stručno usavršavanje učitelja osnovnih škola i nastavnika srednjih škola (2 dvodnevna seminara), a Ministarstvo prosvjete je organiziralo i jedan međunarodni seminar 15-18 lipnja 2003. na temu "Obrazovanje za demokraciju i ljudska prava".

U izvješću Vlade daju se nepotpuni podaci **o djeci s teškoćama u razvoju** i spominje ih se samo u odnosu na brojno stanje uključenih u posebne programe. Iz navedenog se može zaključiti da u Hrvatskoj ima 0,5% djece s posebnim potrebama i da nisu uključeni u redovni sustav školovanja što je netočno.

Djeca s posebnim potrebama od 1980. polaze redovne i specijalne škole, a u 2000/2001 oko dvije trećine (oko 7500) ih je u redovnim programima osnovne škole, a jedna trećina u posebnim (3936). U odnosu na ukupan broj školske djece evidentirano ih je oko 3%, što je pokazatelj da je još uvijek veliki broj neotkrivene djece (u odnosu na svjetske pokazatelje o 10% djece s posebnim potrebama), koja su kod kuće bez adekvatne edukacije ili su neotkrivena u školi te tretirana na neprikladan način koji za posljedicu ima napuštanje škole i razne oblike poremećaja u ponašanju.

Situacija je otežana nedostatkom stručnog kadra u školi, posebno psihologa i specijalnog pedagoga (oko 3000 učenika na jednog psihologa). Uz to, nedostatno je psihološko-pedagoško obrazovanje nastavnika, a posebno informiranost o djeci s posebnim potrebama. Niz je istraživanja eminentnih stručnjaka u Hrvatskoj pokazao da djeca s posebnim potrebama nisu još našla svoje mjesto u školi, da ih nastavnici i druga djeca ne prihvaćaju, te se u 20 godina od zakonskog reguliranja njihovog prava još vrlo malo učinilo.

U odnosu na srednjoškolsko obrazovanje učinjen je u državnom izvješću sličan propust jer je opet prikazan podatak uključenih u posebne programe, a ispuštena su integrirana djeca (oko 1000 djece).

U Izvješću nedostaje prikaz stanja edukacije predškolske djece. Samo je 1/3 obuhvaćena organiziranim odgojem, a među njima je 1% djece s posebnim potrebama. Premda Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi daje pravo prioriteta djeci s posebnim potrebama pri upisu, to se pravo u provođenju na lokalnoj razini većinom krši.

Iz Izvješća je vidljivo da nije prepoznato da su djeca s posebnim potrebama već godinama prisutna u redovnoj sredini vršnjaka. Upravo zbog navedenog često napuštaju redovnu školu i prelaze u specijalnu školu. Na taj način ostaju građani drugog reda, jer završavaju neatraktivna zanimanja zbog suženih mogućnosti izbora zanimanja i u većem broju slučajeva se ne zapošljavaju. Tako postaju socijalni slučajevi o kojima skrbi država.

U evidenciji stanja u području skrbi za djecu s posebnim potrebama otežavajuća je okolnost da Ministarstvo prosvjete i Ministarstvo rada i socijalne skrbi imaju zasebne statističke pokazatelje.

Tako zbunjuju podaci u VI. poglavlju o 469 djece s posebnim potrebama. To znači da ih toliko ima Ministarstvo rada i socijalne skrbi u evidenciji, a moguće je da su neki evidentirani i u Ministarstvu prosvjete i športa. Kao što je vidljivo iz VI. poglavlja Izvješća i dalje se grade nove ustanove za djecu s posebnim potrebama, što ukazuje na spori zaokret ka uključivanju u zajednicu.

Roditeljske udruge još uvijek nemaju dovoljnu snagu za zastupanje prava svoje djece, niti se na tom planu sustavno i organizirano djeluje.

Iz navedenog je vidljivo da djeca s posebnim potrebama ne ostvaruju svoja prava u edukaciji kao ostala djeca čime se krši čl.2. Konvencije o pravima djeteta.

Isto tako nije u prvom planu interes djeteta već edukacijskih ustanova i njihovih djelatnika, budući o njihovoj dobroj volji zavisi ostvarenje prava, čime se ne poštuje čl.3. Konvencije.

U odnosu na članak 23. vidljivo je da niti 20 godina (od donošenja prosvjetnog zakona) nije dovoljno za ostvarivanje prava na dostojan i jednakopravni odgoj i obrazovanje djece s posebnim potrebama u postojećem edukacijskom sustavu.

Uloga nevladinog sektora postupno raste na području edukacije te se uvode programi koji osnažuju čimbenike uključivanja djece s posebnim potrebama, roditelje, nastavnike i djecu. Takvi programi se financiraju i prate putem resornih ministarstava.

PREPORUKE

Djeca s posebnim potrebama:

Prema Konvenciji o pravima djeteta *svako dijete ima pravo na adekvatno obrazovanje*, isto tako u čl. 23. i 28. ističe se **pravo na inkluzivno (integrirano) obrazovanje na temelju prava na jednake mogućnosti**.

Članak 23. ističe da *invalidno dijete ima pravo školovati se na način koji vodi ostvarivanju najveće moguće integracije u društvo i koji potiče optimalni osobni razvoj*. Ova se obveza mora razmotriti zajedno sa člancima 28. i 2. koji potvrđuju *da djeci s invaliditetom treba osigurati obrazovanje bez diskriminacije*, te člankom 29. koji zahtijeva da se *obrazovanje "do najveće moguće mjere" usmjeri prema razvoju djetetove osobnosti, talenta, društvenih i tjelesnih sposobnosti*.

U skladu s navednim potrebno je:

1. Osigurati adekvatnu komunikaciju u provođenju obrazovnih programa koristeći alternativne načine komunikacije.
2. Osiguravanje ranih intervencijskih programa edukacije i rehabilitacije koristeći senzomotoričku stimulaciju, odnosno rehabilitaciju djece sa senzornim oštećenjem i dodatnim teškoćama u razvoju.
3. Potrebno je osigurati informiranje i edukacije prosvjetnih djelatnika o specifičnostima pojedinih invaliditeta da bi se osigurala integracija djece s invaliditetom u redovne školske programe što je moguće samo osiguravanjem osposobljavanja učitelja u korištenju različitih metoda i tehnika rada sa djecom sa invaliditetom.
4. Razvoj mobilnih službi podrške edukacijskoj integraciji, odnosno obrazovnih prevoditelja za djecu sa oštećenjem sluha i gluhoslijepu djecu u osnovnim i srednjim školama.
5. Budući se prava djece s posebnim potrebama krše pretežno na taj način što se ne provode zakoni koji reguliraju ovu problematiku potrebno je sustavno pratiti i sankcionirati kršenje prava.

Za ovu mjeru treba ojačati administraciju koja će na tom planu djelovati, kako na nacionalnoj tako i na lokalnoj razini.

Razvojem partnerskog odnosa edukacijskih ustanova i civilnog sektora (u ovom slučaju roditelja, djece i nezavisnih stručnjaka) moguće je učinkovitije zaštititi prava djece s posebnim potrebama.

6. Pratiti provođenje mjera Nacionalne strategije jedinstvene politike za osobe s invaliditetom od 2002. do 2006., posebno mjere koje podižu razinu informiranosti prosvjetnih djelatnika o djeci s posebnim potrebama, jačaju obitelj i djecu s posebnim potrebama te inzistirati na odgovornosti svih razina odlučivanja za provođenje uključivanja.
7. Kako je veliki broj zakona koji dotiču prava djece s posebnim potrebama i različiti su resori i razine zaduženi za njihovo provođenje vrlo je otežano praćenje realizacije i sankcioniranje. Donošenje zakona o nediskriminaciji učinkovitije i brže bi osigurao prava djece s posebnim potrebama.

Djeca odvojena od roditelja, strani državljani, zatečena u Republici Hrvatskoj:

1. Potrebno je donijeti preporuke za proceduru u razdoblju prije početka stupanja na snagu novih zakona (Zakona o azilu npr.), te utvrditi pravila postupanja kako bi se praksa na vrijeme pripremila za provođenje odredbi zakona koji trebaju stupiti na snagu.
2. Utvrditi koja će tijela voditi jedinstvenu evidenciju o djeci odvojenoj od roditelja u RH, te u okviru navedenog i registraciju i dokumentaciju koja je formalno usuglašena. Postojeće evidencije koje vode Ministarstvo unutarnjih poslova i Ministarstvo rada i socijalne skrbi nisu usklađene.
3. Uočen je značajan problem smještaja djece odvojene od roditelja izvan svoje zemlje podrijetla u Republici Hrvatskoj. U tom smislu, značajan je problem pružanje odgovarajuće skrbi i posebnih programa koji bi odgovorili na specifične potrebe ove posebno ranjive skupine djece. Stoga je potrebno osigurati odgovarajući smještaj gdje će ova skupina djece dobiti svu potrebnu pomoć i zaštitu. Angažman nevladinih udruga može značajno doprinijeti zadovoljavanju posebnih potreba ove skupine djece. Moguće je razmotriti uspostavljanje specijaliziranog udomiteljstva kao oblika smještaja djece tražitelja azila i izbjeglica.

4. Potrebno je organizirati edukaciju stručnjaka za vođenje razgovora s djecom odvojenom od roditelja izvan svoje zemlje podrijetla, te omogućiti djetetu da slobodno i bez straha objasni svoj slučaj u skladu sa svojom dobi i zrelosti. U okviru edukacije potrebno je osigurati relevantne informacije o mogućim stradanjima i zloupotrebama u potencijalnim zemljama podrijetla iz kojih djeca dolaze u Republiku Hrvatsku, te o specifičnim načinima na koje dijete izražava svoje doživljaje. Tumači koji će potencijalno sudjelovati u vođenju razgovora također trebaju biti uključeni u edukaciju.

Obrazovanje:

1. Razrada strategije načina obrazovanja djece u Vukovaru treba se oslanjati na postojeću tradiciju manjinskoga obrazovanja u Republici Hrvatskoj (npr. talijanska, mađarska i slovačka manjina), na dobre primjere manjinskog obrazovanja u europskim zemljama, ali i na praktične spoznaje psihologije i drugih struka o važnosti i ulozi obrazovanja na materinjem jeziku za dječji razvoj, o važnosti njegovanja kulture porijekla u oblikovanju pozitivne slike o sebi, vlastitog grupnog identiteta i svijesti o vrijednosti vlastite kulture unutar šire društvene zajednice. Ove se spoznaje, međutim, moraju nadopunjavati i spoznajama o važnosti dobre integriranosti djeteta, pripadnika manjine u većinsko društvo. Niz istraživanja pokazuje da je prihvaćenost djeteta unutar većinske kulture važna za njegovo psihološko zdravlje, da je povezana sa samopoštovanjem, da mu omogućava dobru vertikalnu mobilnost i usvajanje sigurnog i komplementarnog dvojnog identiteta (npr. Phinney, 1990; 1996, Sidanius i Pratto, 1999).
2. Preporučuje se reorganizacija školstva u Podunavlju uz maksimalno sudjelovanje svih aktera. Naime zbog političkih interesa kako lidera većinske, tako i manjinske nacije strada sada najbolji interes djece – podjednako njihovo pravo na očuvanje nacionalnog identiteta i kulture, tako i njihovo pravo na dobre uvjete za socijalnu integraciju i prihvaćenost u većinsko okruženje i kulturu.
3. Preporučuje se osposobljavanje većeg broja romskih pomagača, u suradnji s nevladinim organizacijama/ romskim udrugama, na području cijele Hrvatske, s prioritetom županija/ lokalnih zajednica u kojima živi veći broj Roma. Osim

podržavanja posebnih programa predškolskog odgoja, igraonica i sl. za romsku djecu, potrebno je također poticati uključivanje romske djece u redovni sustav predškolskog odgoja (s romskim pomagačima) kako bi se osiguralo interkulturalno učenje odnosno inkluzija umjesto integracije.

HIV/ AIDS

1. U cilju podizanja svijesti o HIV/ AIDS-u, te zaštite prava oboljelih osoba potrebno je provoditi edukacije roditelja, skrbnika i udomitelja te stručnih djelatnika i novinara. Također je potrebna sustavna edukacija školske populacije (6-18 godina) o pojavi HIV/ AIDS-a u cilju prevencije i zaštite od AIDS-a.

Nevladine organizacije koje su sudjelovale u izradi komplementarnog izvješća:

Centar za direktnu zaštitu ljudskih prava

Križanićeva 1/ III

Zagreb

tel: +385 1 4611 704

dphr@zamir.net

www.zamir.net/~dphr

Dodir – Hrvatska udruga gluhoslijepih osoba

Vodnikova 8

Zagreb

tel: +385 1 4875 431

dodir@zg.tel.hr

www.dodir.hr

IDEM – Hrvatska udruga za stručnu pomoć djeci s posebnim potrebama

Ilica 48

Zagreb

tel: +385 1 4813 081

specialneeds@zg.tel.hr

www.tel.hr/specialneeds/

Mali korak - Centar za kulturu mira i nenasilja

Kraljevec 77a

Zagreb

tel: +385 1 4578 341

mkorak@zamir.net

www.human-rights.net/MALI-KORAK/

Udruga roditelja Korak po korak

Fausta Vrančića bb

Zagreb

tel: +385 1 6154 435

udruga_roditelja@korakpokorak.hr

<http://www.korakpokorak.hr/udrugarod/udrugal.htm>

Udruženje Djeca prva

Radnički dol 21

Zagreb

tel: +385 1 4821 101

udr-djeca-prva@zg.tel.hr

www.djeca-prva.hr/

Udruga za inicijative u socijalnoj politici

Berislavićeva 2/ I

Zagreb

tel: +385 1 4873 116

cisp@zg.hinet.hr

www.uisp.hr